

اهمیت و تأثیر کتابخانه‌های عمومی

نوشته: سعید غفاری^۱

پرورش نباید استفاده از این وسایل در مسیر درست و صحیح خود میسر نخواهد شد. کتابخانه‌های عمومی می‌توانند در ارتقاء سطح علمی و مطالعه دائمی نقش فعالی داشته باشند که از جمله این نقش‌ها را می‌توان در گروه‌های زیر بیان نمود.

خدمات عمومی برای بزرگسالان

یکی از مهمترین وظایف کتابخانه‌های عمومی توزیع و گردش کتابها و سایر مواد برای استفاده این گروه از افراد جامعه است. هدف اصلی از فراهم آوردن خدمات برای بزرگسالان این است که برای آنها امکان دسترسی به موادی را ممکن ساخت که در جای دیگر نمی‌توانند پیدا کنند. همه باید آزادانه و رایگان به مجموعه کتابخانه دسترسی داشته باشند و به دلخواه خود کتاب را انتخاب کنند. این بخش باید برنامه‌هایی برای بزرگسالان که شامل سرگرمی و اطلاعات در سطح گسترده است تهیه نماید و

آن است به کتاب که ساخته و پرداخته عقل‌های کامل‌تری است روی آورده‌اند. بنابراین می‌توان گفت که کتابخانه یکی از مهمترین ارکان تعلیم و تربیت امروز است و پیشرفت علم و تمدن به این بستگی دارد که همه در برابر نور دانش قرار بگیرند تا استعدادهای نهفته جلوه و ظهور پیدا کند.

امروزه با پیشرفت علم و صنعت و در دسترس بودن وسائل ارتباط و ایجاد شدن سازمان‌های منظم دیگر استفاده از کتاب و بهره‌مند شدن از دانش همگانی گردیده و نهال کوچک دانش، درخت تنومند و باروری شده است. ما نیز اگر بخواهیم همگام با جهان امروز پیش رویم باید متوجه این نکته اساسی باشیم که همه افراد جامعه باید رشد علمی پیدا کنند و احساس مسؤلیت نمایند. ما بیش از هر چیز به رشد و تربیت اجتماعی احتیاج داریم، این رشد و تربیت به وسیله کارخانه و وسایل ماشینی صنایع فنی بدست نمی‌آید بلکه تا مغزهای انسان

در جهان امروز آمار کتابخانه‌ها و کتابخوان‌ها مهمترین معیار برای سنجش پیشرفت جامعه و سطح فکر افراد آن می‌باشد. بدیهی است که مقصود ما از کتابخانه این نیست که چند کتاب را در صندوقی نهاده و یا در طاقچه و قفسه‌ای چیده و یا در مکانی انباشته باشیم که در آن وقت لغت "انبار کتاب" برای آن مناسبتر است بلکه مقصود جایی است که مردم برای آگاه شدن از آنچه در جهان علم و فرهنگ می‌گذرد بدانجا روی آورند و پیشرفت و پرورش اندیشه و جان خود را در آنجا بچینند، جایی که درست فکر کردن و درست عمل کردن را به همه بیاموزد.

کارلایل دانشمند معروف انگلیسی می‌گوید: "کتابخانه دانشگاهی است برای همه" در کتابخانه عمومی همه مردم از جمله کارگر، زارع، دانشجو، استاد و دانش‌آموز و... در یک صف قرار می‌گیرند و وجه مشترک میان آنها انسان بودن آنهاست که همه از نعمت عقل بهره‌مند شده‌اند و برای پرورش و کامل ساختن

قسمت‌هایی برای بحث و گفتگو درباره اداره و تدبیر منزل، تزکیه نفس، شغل و حرفه، زندگی خانوادگی، کشاورزی، هنر و غیره ایجاد نماید و همچنین باید سخنرانی‌هایی را برای بزرگسالان علاقمند در اطاق‌های سخنرانی تشکیل دهد و علاوه بر فعالیت‌های فوق باید فهرستی از کتاب‌های گوناگون تهیه نماید و از پیشنهاداتی که برای هر نوع خدمات کتابخانه‌ای از مراجعین می‌رسد با آغوش باز استقبال کند.

یکی دیگر از خدمات مهم به همه بزرگسالان، خدماتی است که برای اقلیت‌های ملی و زبانی یا به افرادی که تازه وارد می‌شوند فراهم می‌گردد. این خدمات گاهی نیز برای پناهندگان یا افرادی که زندگی و وطن خود را ترک کرده و در انتظار آغاز زندگی جدید در مملکت دیگری هستند ایجاد می‌گردد. و این ارگانها نقش بسزایی در جلب اکثریت ساکنان جامعه نسبت به این گروه‌ها ایفا می‌کنند.

خدمات عمومی برای جوانان

بخش جوانان کتابخانه‌های عمومی باید منابع یا موادی برای افراد ده الی بیست سال از طریق فراهم آوردن مجموعه‌ای از کتاب‌های گوناگون ارائه نماید. این کتابها باید شامل مطالبی برای ایجاد شخصیت، آموزش روش زندگی، وسایل سرگرمی، ورزش، روابط خانوادگی و سایر نکاتی باشد که مورد علاقه جوانان در این سن و سال است.

بخش جوانان کتابخانه‌های عمومی باید شامل فعالیت‌هایی مانند برنامه تفریحی،

فرهنگی و آموزشی باشند و همچنین گفتگو و بحث، نمایش فیلم، بازدید از نقاط دیدنی، را در برنامه‌های آنها تنظیم کرد و می‌توان اهداف زیر را در برنامه‌ریزی جوانان مد نظر قرار داد:

- محیط کتابخانه را برای خوانندگان جالب و جذاب کرد تا به این طریق افرادی که مطالعه نمی‌کنند، به کتابخانه جلب شوند.

- بالا بردن سطح استفاده از مطالب کتابخانه‌ها از طریق تشکیل نمایشگاه‌ها و بحث و گفتگو در مورد کتابها.

- تشویق به مطالعه رشد و بسط فکری، خلاقیت و بیان عقیده در میان نوجوانان از طریق شرکت و فعالیت در برنامه‌های گوناگون.

- ایجاد علائق جدید در آنها و عمیق‌تر کردن علائق سابق.

- ایجاد آگاهی در مورد کتابخانه در جامعه و بالا بردن سطح استفاده از کتابخانه به عنوان مؤسسه آموزشی و فرهنگی.

- ارتباط پیدا کردن گروه‌های جوانان و تشکیل برنامه‌هایی همراه با آنها.

خدمات عمومی برای کودکان

بخش کودکان در یک کتابخانه عمومی یکی از اولین قسمت‌های تشکیل یافته کتابخانه‌ها بوده و اغلب قدیمی‌تر از بخش جوانان و بزرگسالان می‌باشد. هیچ کشوری در دنیا نیست که بدون خدمات کتابخانه‌ای برای کودکان باشد و مردم سعی دارند علاقه مربوط به مطالعه را در کودکان ایجاد کنند.

برای بسط و گسترش خدمات کتابخانه‌های

عمومی احتیاج به افراد آزموده است که در فعالیت‌هایی مانند داستان‌گویی، مشاوره و کارکردن با کودکان معلول و عقب مانده تبخّر و لیاقت دارند.

در برنامه‌ریزی برای کودکان بهتر است نکات زیر مورد توجه قرار گیرد:

- ارزیابی کردن مجموعه کتاب‌های کودکان - مشورت با مدیران و اولیاء کودکان برای انتخاب مواد.

- تأسیس و راه اندازی محل‌هایی برای سخنرانی و یا نمایش برای کودکان

- طرح و برنامه‌ریزی برای برنامه‌های پرورشی کودکان

- بازدید از محل‌های دیدنی و دیگر مجموعه‌های فرهنگی و هنری

- تشکیل نمایشگاه‌ها از جمله نمایشگاه نقاشی کودکان

خدمات برای معلولان و افراد عقب مانده

خدمات برای شهروندان معلول و عقب مانده در کتابخانه‌های عمومی فراهم می‌آید. این خدمات در اختیار افرادی قرار گرفته که نمی‌توانسته‌اند به آسانی به کتابخانه بیایند و خدمات شامل: خدمات خارج از محیط کتابخانه بود که در بیمارستان‌ها و منازل ارائه می‌شود. خدمات برای سالمندان و کتاب‌های بخصوصی برای برآوردن نیازهای نابینایان، کرولال‌ها و روشهایی برای آموزش به بزرگسالان و کودکان عقب مانده است.

امروزه کشورها مانند حلقه‌های زنجیر به هم پیوسته‌اند، باید به این حقیقت اشاره کرد که دهکده جهانی امروزه شکل گرفته است و همه مردم باید با ارتباط و معاشرت و همکاری و مساعدت بهم بپیوندند. و دنیاها را کوچک به دنیای واحد و بزرگتری تبدیل شوند.

از مهمترین عوامل رشد اجتماعی یک فرد این است که توجه داشته باشد که خود او تنها نیست بلکه همسایگانی هم دارد. این فکر است که به او قوت قلب می‌دهد. و حس رقابت او را بیدار می‌کند و او را تشویق می‌نماید که عامل پیشرفت و ترقی را جستجو کند امروز از طریق کتابخانه می‌تواند از محیط محدود خارج شود و طول و عرض کشورها را در کوتاه مدت طی نماید. و از دوران گذشته و حوادث مختلف با خبر گردد و سپس قدمی فراتر گذارد و از طریق رایانه‌ها از کشورهای دیگر دنیا با خبر شود و به آنها نظر افکند و به پیشرفت علم و تمدن آنها توجه نماید و آنگاه خود را به قافله علم و تمدن برساند.

اهمیت کتابخانه عمومی از نظر نقش تربیتی

برای اینکه افراد جامعه ما دانا و صاحب بصیرت فکری و فرهنگی بشوند به یک نظام صحیح آموزشی نیازمندیم. چنین نظامی مستلزم استفاده از مواد خواندنی است. خواندن نیاز به کتاب را بوجود می‌آورد و هر گاه نظامی آن چنان تکامل یافت که خواست و توانست کتاب را در اختیار همه افراد قرار دهد آنگاه خدمات

خدمات اطلاع‌رسانی و مرجع در کتابخانه‌های عمومی باید با نیازهای رو به افزایش استفاده‌کنندگان از کتابخانه مطابقت داشته باشد. کتابخانه‌های عمومی باید در محدوده کارمندان و منابع خود، بخش جداگانه‌ای داشته باشند که تهیه خدمات کامل اطلاع‌رسانی و مرجع را انجام دهد.

هر کتابخانه اقماری باید قادر به فراهم آوردن خدمات اطلاعاتی (الف) یا استفاده از منابع خود یا منابع دیگر (ب) با امانت گرفتن از کتابخانه مرکزی تا خواسته‌های متقاضیان را در کتابخانه برآورده سازد (ج) مطالب مورد نیاز را از کتابخانه ملی از طریق کتابخانه مرکزی فوق دریافت کند. یکی دیگر از وظایف مهم کتابخانه عمومی قرار دادن آثار تحقیقی و اسناد رسمی محلی، ناحیه‌ای، ملی و بین‌المللی در اختیار مردم است. بخش فزونی باید اسنادی را که امانت داده نمی‌شود، در اختیار محققین قرار دهد.

خدمات درخواست از طریق تلفن نیز باید وجود داشته باشد زیرا اطلاعات جدید اغلب از طریق تلفن در دسترس درخواست‌کنندگان قرار می‌گیرد. کتابخانه عمومی هر شهر باید اطلاعاتی درباره تاریخ محلی جمع‌آوری نموده و آنها را حفظ و نگهداری کند. مجموعه‌های خاص تاریخی معمولاً امکان تحقیقات با ارزشی را فراهم می‌آورند که از آن جمله می‌توان عکس‌ها و نقشه‌های جغرافیایی از محل را نام برد.

اهمیت کتابخانه عمومی از نظر فرهنگ عمومی

خدمات کتابخانه عمومی در بسیاری از کشورها برای نابینایان مهیا شده است، این خدمات در وهله اول به صورت داوطلبانه بود، ولی بعدها به صورت قسمتی از خدمات کتابخانه عمومی در آمد. منابع مخصوص برای نابینایان عبارت است از کتاب‌هایی با حروف برجسته (بریل) و کتاب‌های گویا در مجموعه‌هایی جمع‌آوری شده‌اند و می‌توانند در سطح محلی یا ملی مورد استفاده قرار گیرند. قسمت مهمی از قانون کتابخانه‌های عمومی و ملی در مورد نابینایان می‌باشد و لازم است که استاندارد برابر و یکسانی جهت همه نابینایان تبیین و تعیین کرد. هماهنگی بین‌المللی توسعه خدمات کتابخانه‌ها برای نابینایان یکی از فعالیت‌های بخصوص فدراسیون بین‌المللی سازمان کتابخانه‌هاست که در سطح بین‌المللی برای نابینایان فعالیت دارد، این سازمان برای شناساندن این افراد و ارائه استاندارد برای خدمات اطلاعاتی، هماهنگ کردن تکنولوژی موجود و تکنولوژی آینده در رابطه با کمک به نابینایان فعالیت می‌کند. در خدمات به نابینایان باید موارد زیر مد نظر باشد:

- کمک به افراد معلول و عقب‌مانده برای برخورداری از زندگی لذتبخش.
- پی بردن به استعدادها و توانایی‌های فردی و ایجاد علاقه در آنها.
- کمک به اشتغال حرفه‌های مختلف.
- تشویق افراد معلول و عقب‌مانده برای کسب استقلال فردی.

خدمات اطلاع‌رسانی و مرجع

کتابخانه‌ها مورد نیاز عامه خواهد بود.

امروزه دیگر کتابخانه فقط بعنوان یک واحد فرهنگی مستقل محسوب نمی‌شود، و فکر اینکه کتابخوانی را یک عمل فوق برنامه در نظر بگیریم باید دگرگون شود و با ارائه آمار و ارقام باید اهمیت و نزدیکی غیر قابل انکار توسعه اجتماعی و اقتصادی را با کتابخوانی نشان داد و در بدو این راه شاید مجبور باشیم از نمونه‌های سایر ملل استفاده کنیم، و باید بتوان ثابت کرد که سرمایه‌گذاری در امر خدمات کتابخانه‌ها بسیار ضروری است زیرا بدون آن از سرمایه‌گذاری‌های تربیتی و تحقیقاتی نتیجه کافی عاید جامعه نخواهد شد.

شاید برآستی بتوان گفت که پیکار با فقر فرهنگی بیشتر بوسیله کتابخانه انجام می‌گیرد. در اینجا مناسب است اشاره‌ای بشود به اینکه مجموعه یک کتابخانه شامل تعدادی کتاب، نوشته و یا مواد آموزنده غیرکتابی است و اینها در برابر پویندگی و جهش علمی یک اجتماع از طول عمر کمی برخوردارند و موقعیت این نوشته‌ها با دگرگون شدن شرایط فرهنگی، سیاسی و اقتصادی که آنها را بوجود آورده است تغییر می‌کند.

البته بعضی از آثار همیشه جاویدان هستند ولی اکثر کتابها مانند دانه‌هایی هستند که پس از چند سال قدرت رویدن خود را از دست می‌دهند.

مبارزه با بیسوادی در سطح جامعه یکی دیگر از مهمترین امور کتابخانه‌ها را تشکیل می‌دهد و بررسی‌ها نشان داده که بسیاری از افراد

بازگشت به بیسوادی دارند. یکی از علل این بازگشت به بیسوادی بوجود نیامدن یک هماهنگی واقعی بین کلاس درس و کتابخانه بعنوان یک واحد فعال آموزشی پیگیر است که می‌تواند در این امر کوشا مؤثر باشد، و ایجاد علاقه به مطالعه در این افراد ایجاد کند و آمار مطالعه را افزایش دهد همان گونه که خانم هرویگ انوار - رئیس کتابخانه ملی سنگاپور اظهار داشت:

"افراد بیسواد و یا کم سواد پای خود را به کتابخانه‌های عمومی نمی‌گذارند. چون آنها مطلبی را که برایشان مفید باشد در اینگونه کتابها پیدا نمی‌کنند افراد فقیر و بی‌چیز برای آمدن به کتابخانه وقت ندارند و نمی‌توانند از عهده هزینه ایاب و ذهاب و حتی عضویت برآیند، زیرا بسیاری از کتابخانه‌های عمومی برای هزینه‌های خود به پولی که از اعضاء، شهرداری‌ها و کمک‌های مالی که از دولت عاید می‌شود اتکاء داشته و بودجه مخصوص ملّی ندارند. یک روستایی شاید بوسیله رودخانه‌ها، جنگل‌ها و کوه‌ها از کتابخانه‌های شهری به دور افتاده باشد. با این همه در اکثر کشورهای در حال توسعه افراد بیسواد، کم سواد و روستایی اکثریت جمعیت را تشکیل می‌دهند و این طبقه از اجتماع از خدمات کتابخانه‌های عمومی محروم بوده و با اینکه حداقل خدمات را دریافت می‌کنند.

برای جلوگیری از این توسعه و طرز کار کتابخانه‌های عمومی، کتابخانه‌ها باید توجه بیشتری به احتیاجات بیسوادان و کم سوادان، ساکنان روستا و شهرها که سواد کاملی ندارند و

به مردم علیل و عقب‌مانده و گروه‌های اقلیت اجتماع که چندان مورد توجه قرار نگرفته‌اند، مبدول دارند.

کتابخانه‌های عمومی اگر بتوانند به نیازهای افراد توجه کرده و آنها را برآورده سازند متوجه خواهند شد که کسب پشتیبانی مردم و علاقمند کردن آنان به کتابخانه کار چندان دشواری نیست. در پایان آرزوی موفقیت را برای کتابخانه‌های عمومی در سطح کشور خواهیم.

منابع

- 1- Bender.A. Allocation of funds in support of collection Development in public libraries. library Resources, Technical services. 1996.
- 2- Kent.Allen. Resource sharing in libraries .Why, how, when: next action Kent, Action steps. New York. Marcel Dekker. Inc. 1995.
- 3- Bramley, Gerald. Outreach, library services for the institutionalised the elderly and the physically handicapped london, Bingley. 1978.
- ۴- کمبل ایچ. سی. "توسعه نظام‌ها و خدمات کتابخانه‌های عمومی" تألیف: علی شکویی. تهران: دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۷۱.
- ۵- انصاری، نوش آفرین "مجموعه مقالات درباره کتاب و کتابداری" نوش آفرین انصاری (محقق). تهران: انتشارات توس: ۱۳۵۴.

یادداشت‌ها

- ۱- دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی، عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی.